

Literatuuroverzicht internationaal familierecht oktober 2020-september 2021

FJR 2021/73

Deze bijdrage biedt een overzicht van publicaties op het gebied van het internationaal familierecht die in de periode van oktober 2020 tot en met september 2021 zijn verschenen.

Handboeken en boeken

G. Baranowska, *Rights of Families of Disappeared Persons*, Series on Transitional Justice no. 26, Cambridge: Intersentia 2021.

Het terugkeren van het stoffelijk overschot van de verdwenen persoon, het recht op de waarheid, het nemen van verantwoordelijkheid door staten en het recht op compensatie, zijn de vier meest voorkomende behoeftes van families van personen die onder dwang zijn verdwenen. Baranowska neemt onder de loep hoe die fundamentele behoeftes door rechterlijke en niet-rechterlijke instanties worden geadresseerd. Daarbij rijst de vraag of en hoe deze behoeftes een claim kunnen vormen op basis van internationaal mensenrecht.

E. Brems, P. Cannoot & T. Moonen (red.), *Protecting Trans Rights in the Age of Gender Self-Determination*, Cambridge: Intersentia 2020.

België, Duitsland en Noorwegen zouden gezien kunnen worden als leidende pioniers op het gebied van de bescherming van trans rechten. Deze staten worden in het boek als voorbeeld genomen om toekomstig staatsbeleid te verkennen betreffende de ontwikkeling en implementatie van het recht op zelfbeschikking over de eigen genderidentiteit. Verschillende internationale experts behandelen o.a. de toekomst van gender/sekse registratie en de bescherming van trans personen tegen discriminatie.

M. Brinig (red.), *International Survey of Family Law 2021*, Cambridge: Intersentia 2021.

De jaarlijkse review van de International Society of Family Law is weer verschenen. Ondanks de Covid-19 pandemie volgt deze editie belangrijke en actuele ontwikkelingen van over de hele wereld op het gebied van het familierecht. Sommige hoofdstukken richten zich op het begin van een familie zoals het huwelijk, adoptie en kunstmatige reproductie technologie. Andere hoofdstukken gaan in op de beëindiging van de familie of op de effecten van het ouder worden. Ook deze keer omvat de survey bijdrages van zowel

opkomende onderzoekers als vooraanstaande academici, rechters en praktijkjuristen.

A.M. Emon & U. Khaliq, *Jurisdictional Exceptionalisms. Islamic Law, International Law and Parental Child Abduction*, Cambridge: Cambridge University Press 2021.

In dit boek bestuderen de auteurs de juridische dilemma's die een internationale kind ontvoering door een ouder na een scheiding met zich meebrengt. Door een analyse van publieke en private internationale regelgeving en islamitisch recht brengen de auteurs verschillende benaderingen aan het licht waarin de belangen van het kind worden gesitueerd in premoderne islamitische juridische doctrines, modern staatsbeleid en multilaterale verdragen. Het boek identificeert fundamentele obstakels om internationale kind ontvoering als probleem op te lossen, waaronder het gebrek aan consensus tussen jurisdicties. Ten slotte worden verschillende opties verkend voor islamitische familierecht staten om tot een internationale overeenstemming over kind ontvoeringen te komen.

C. Fenton-Glynn, *Children and the European Court of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press 2021.

Jurisprudentie van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) is van grote invloed geweest op het familierecht, met name op het vlak van juridisch ouderschap, kindbescherming, kinderontvoeringen en adoptie. Fenton-Glynn biedt in dit boek een gedetailleerd overzicht van de jurisprudentie van het EHRM over kinderen en belicht zowel positieve als negatieve gevolgen. Daarbij reflecteert zij op de manier waarop het hof omgaat met kinderrechten. Zij constateert hierin een verschuiving van een paternalistische houding naar de opkomende erkenning van de individuele keuzevrijheid van kinderen.

M. Freeman, *A Magna Carta for Children? Rethinking Children's Rights*, Cambridge: Cambridge University Press 2020.

Er is geen ander mensenrechtenverdrag dat zo vaak is geratificeerd als het Internationaal Verdrag Inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Desalniettemin hebben kinderen nog iedere dag te maken met armoede, geweld, oorlog, ziekte en rampen. De vraag rijst of de huidige rechten die kinderen krijgen toegekend voldoende zijn voor hun welzijn. Aan de hand van juridische, filosofische, sociologische en neurowetenschappelijke theorieën pleit Freeman voor een fundamentele heroverweging van kinderrechten.

I. Goold, C. Auckland & J. Herring (red.), *Medical Decision-Making on Behalf of Young Children. A Comparative Perspective*, Oxford: Hart Publishing 2020.

Vanuit een rechtsvergelijkend perspectief beoogt deze bundel antwoord te geven op de vraag wie er zou moeten beslissen over het lot van het ernstig zieke kind. De

¹ Mr. L.M.L. (Laureen) Hu is als promovenda verbonden aan het Utrecht Centre for European Research into Family Law. Mw. I.N.B.D. (Iza) Wilbrink is als student-assistent verbonden aan het Utrecht Centre for European Research into Family Law.

controversiële zaken rond de ernstig zieke Charlie Gard en Alfie Evans, waarin de medische professionals en de ouders het niet eens werden over de behandeling van het kind, hebben geleid tot een wijdverspreid internationaal debat. De bundel levert hieraan een waardevolle bijdrage door te belichten hoe in verschillende jurisdicties een afweging wordt gemaakt tussen de rechten en belangen van het kind, de verantwoordelijkheden en rechten van de ouders en de rol van medische professionals en gerechten. Voor de bundel zijn experts uit het juridisch, ethisch en medisch veld bij elkaar gebracht.

E. Kasagi (red.), *Solidarity Across Generations. Comparative Law Perspectives*, *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law* no. 49, Cham: Springer International Publishing 2020.

In dit boek staan vraagstukken op het gebied van intergenerationale solidariteit centraal, met name over pensioen, de armoede onder ouderen, langdurige zorg en de bescherming van kwetsbare personen. Deze kwesties worden benaderd vanuit een rechtsvergelijkend perspectief. Het boek is gebaseerd op de discussies die naar voren kwamen tijdens de 20^e General Congress of the International Academy of Comparative Law in Japan.

H. Kaur, *Laws and Policies on Surrogacy. Comparative Insights from India*, Cham: Springer International Publishing 2021.

Dit boek biedt een uitgebreid overzicht van regelgeving en beleid over draagmoederschap in verschillende jurisdicties. Er wordt stilgestaan bij internationale ontwikkelingen, waaronder het ontstaan van grensoverschrijdende conflicten over draagmoederschap en de plannen rond een verdrag over internationaal draagmoederschap die door de Haagse Conferentie onder de loep worden genomen. Daarnaast zoomt het boek in op de (voorgestelde) regelingen voor draagmoederschap in India.

N. Palazzo, *Legal Recognition of Non-Conjugal Families. New Frontiers in Family Law in the US, Canada and Europe*, Oxford: Hart Publishing 2021.

Relaties die buiten het huwelijk vallen komen in de maatschappij steeds vaker voor. Desalniettemin blijven westerse jurisdicties vasthouden aan het huwelijksmodel als basis voor het familierecht. Dit boek bestudeert gezinnen die buiten het huwelijksmodel vallen als een *case study* en analyseert verschillende strategieën om juridische erkenning te verkrijgen binnen het systeem van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), de Europese Unie en in Canada en de Verenigde Staten.

W. Schrama e.a. (red.), *International Handbook on Child Participation in Family Law*, *European Family Law Series* no. 51, Cambridge: Intersentia 2021.

In dit boek wordt bestudeerd hoe internationaal privaatrechtelijke en mensenrechtelijke instrumenten betreffende kinderp participatie toegepast worden in scheiding, gezag en kind ontvoering procedures. Daarnaast behandelen vooraanstaande experts uit 17 verschillende landen

de implementatie en uitoefening van kinderp participatie rechten in hun jurisdictie. Het boek is een must voor ieder die werkzaam is op het gebied van kinderp participatie in het familierecht.

H. Tigchelaar (red.), *Actuele ontwikkelingen in het familierecht*, UCERF reeks 15, Nijmegen: Ars Aequi 2021.

Ter gelegenheid van het vijftiende UCERF-symposium, dat op 25 maart 2021 online plaatsvond, is deze bundel verschenen. De volgende bundelbijdragen bevatten een internationaal familierechtelijk aspect: N. Tahir, 'Het gearrangeerde huwelijk in kaart gebracht'; C. Mol, 'Kinderparticipatie in Nederland: Wat kunnen we leren van het IVRK en het EVRM?' en I. Sumner, 'Gewone verblijfplaats in het Europees familierecht'.

A.P.M.J. Vonken & F. Ibili, *Asser 10-II Internationaal personen- en familierecht en erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Dit handboek bevat een uitgebreide beschrijving van het internationaal personen- en familierecht en erfrecht. De auteurs verwijzen hierin veelvuldig naar relevante literatuur en rechtspraak. Ook in deze 3e druk van dit Asser-deel worden nieuwe onderwerpen beschreven, zoals de Verordening huwelijksvermogensstelsels en de Verordening partnerschapsvermogensstelsels, en de rechtsfiguur van de huwelijkse gevangenschap.

Onderzoeksrapporten

T. Joustra, B. de Graaf & B. Houtzagers, *Rapport Commissie onderzoek interlandelijke adoptie*, februari 2021; beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/02/08/tk-bijlage-coia-rapport>.

In 2018 besloot de Minister voor Rechtsbescherming, Sander Dekker, onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar interlandelijke adopties in het verleden. De aanleiding daarvoor waren aanwijzingen van misstanden bij adopties uit Brazilië. In 2019 is onder voorzitterschap van Joustra een commissie gestart met onderzoek naar de betrokkenheid van de Nederlandse overheid en bemiddelende partijen bij mogelijke misstanden. Dit rapport is het eindresultaat. Het onderzoek heeft zich primair gericht op adopties uit Bangladesh, Brazilië, Colombia, Indonesië en Sri Lanka in de periode 1967 tot en met 1998. In het rapport worden ernstige tekortkomingen geconstateerd in de wijze waarop de Nederlandse overheid en bemiddelaars zijn omgegaan met adoptiemisstanden. Het rapport sluit af met aanbevelingen om ervoor te zorgen dat de gevolgen van de misstanden voldoende aandacht krijgen en misstanden in de toekomst voorkomen worden.

S. Rutten, S. El Yaakoubi & A. van den Eshof, *Met recht teruggekeerd: Een onderzoek naar Marokkaanse regelgeving betreffende huwelijk, echtscheiding, afstamming, gezag en het uitreizen van vrouwen en jongeren in het kader van huwelijksdwang en achterlating in Marokko*, februari 2021, LKHA; beschikbaar via:

onderzoeksrapport_met_recht_teruggekeerd_marokko.pdf (huwelijksdwangenachterlating.nl) en S. Köse, S. Rutten & A. van den Eshof, *Met recht teruggekeerd: Een onderzoek naar Turkse regelgeving betreffende huwelijk, echtscheiding, afstamming, gezag en het uitreizen van vrouwen en jongeren in het kader van huwelijksdwang en achterlating in Turkije*, maart 2021, LKHA; beschikbaar via: https://www.huwelijksdwangenachterlating.nl/sites/www.huwelijksdwangenachterlating.nl/files/downloads/onderzoeksrapport_met_recht_teruggekeerd_turkije.pdf.

Nog altijd worden vrouwen en jongeren uit Nederland tegen hun wil door hun echtgenoot of ouder(s) achtergelaten in het buitenland. Van gehuwde vrouwen worden de papieren afgenomen, zodat zij niet terug kunnen naar Nederland. Jongeren worden in het buitenland uitgetrouwde of bij familie of zogenaamde opvoedscholen achtergelaten. In opdracht van het Landelijk Knooppunt Huwelijksdwang en Achterlating (LKHA) heeft Maastricht University een pilotonderzoek gedaan naar wet- en regelgeving van landen waarin achterlating en huwelijksdwang plaatsvindt. Het onderzoek is uitgevoerd in Marokko en Turkije. De resultaten zijn opgenomen in twee afzonderlijke onderzoeksrapporten. Het doel van de onderzoekers is een overzicht te bieden van relevante Turkse en Marokkaanse wet- en regelgeving om professionals te informeren bij de behandeling van concrete casuïstiek en preventieve acties te ondersteunen.

Dissertaties

S. Bou-Sfia, *De betekenis van identiteitsrechten voor kinderen in het Nederlandse familierecht: Een onderzoek naar de artikelen 8 IVRK en 8 EVRM* (diss. Universiteit Utrecht); beschikbaar via: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/406106>.

De ontwikkeling van de eigen identiteit is belangrijk voor kinderen, maar het is onduidelijk welke rechten kinderen precies hebben op dit vlak en het onderwerp krijgt nog weinig aandacht in het juridisch debat. Dit proefschrift richt zich op twee internationale identiteitsrechten: het recht op behoud van identiteit als een kinderrecht ex art. 8 IVRK en het recht op identiteit als een mensenrecht ex art. 8 EVRM. Aan de hand van uitgebreid juridisch-dogmatisch onderzoek naar de betekenis van kinderrechten in internationale rechtsbronnen brengt Bou-Sfia de identiteitsrechten voor kinderen in kaart en reflecteert zij op de betekenis daarvan voor het Nederlandse familierecht. Ten slotte geeft zij verschillende aanbevelingen aan de wetgever en juridische professionals om de identiteitsrechten van kinderen beter te beschermen. Op 17 september 2021 promoveerde Soraya Bou-sfia aan de Universiteit Utrecht. Promotoren waren prof. dr. W.M. Schrama; co-promotor: mr. dr. S.D. Burri.

D.A.J.G. de Groot, *The Many Faces of Civil Status Recognition. A legal analysis in the light of the EU citizenship and the case law of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights* (diss. Universiteit Bern); abstract beschikbaar via:

<https://www.researchgate.net/profile/David-De-Groot-3>.

Dit proefschriftonderzoek richt zich op de juridische identiteit van natuurlijke personen, die door persoonlijke

levensgebeurtenissen gevormd wordt. De vraag die centraal staat is hoe de erkenning van die juridische identiteit kan worden verbeterd binnen de Europese Unie. Om de reikwijdte van het onderzoek te beperken, wordt gekeken naar de status van nationaliteit, naam, horizontale burgerlijke staat (huwelijk en geregistreerd partnerschap) en afstamming. Aan de hand van een diepgaande analyse van EU regelgeving, mensenrechten en internationaal privaatrecht worden problemen en mogelijke oplossingen geïdentificeerd. Op 27 mei promoveerde David de Groot aan de Universiteit Bern. Promotoren waren prof. dr. J. Künzli en prof. dr. A. Achermann.

K.A.M. van der Zon, *Pleegrechten voor kinderen. Een onderzoek naar het realiseren van de rechten van kinderen die in het kader van een ondertoezichtstelling in een pleeggezin zijn geplaatst* (diss. Universiteit Leiden), Den Haag: Boom Juridisch 2020; beschikbaar via:

<https://scholarlypublications.universiteit leiden.nl/handle/1887/137311>.

In dit proefschriftonderzoek wordt bestudeerd in hoeverre internationale kinder- en mensenrechten voor pleegkinderen in het Nederlandse recht worden gerealiseerd. Het onderzoek zoomt in op de betekenis van kinderrechten voor kinderen die in het kader van een ondertoezichtstelling in een pleeggezin wonen. Daarbij wordt ingegaan op vier belangrijke beslissingen in hun leven: de beslissing om het kind uit huis te plaatsen; de beslissing waar het kind komt te wonen; de beslissing met wie het kind omgang mag hebben en de beslissing waar het kind uiteindelijk op zal groeien. Het proefschriftonderzoek sluit af met aanbevelingen om de rechtspositie van pleegkinderen in Nederland te verbeteren. Op 8 oktober 2020 promoveerde Kartica van der Zon aan de Universiteit Leiden. Promotoren waren prof. mr. drs. M.R. Bruning en prof. dr. T. Liefwaard.

Tijdschriftartikelen en boekbijdragen

Algemeen/diversen

D.G.J. Althoff, E.N. Frohn & R.J. Blauwhoff, 'Mensenrechten-jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens 1 oktober 2019 t/m 30 september 2020', *FJR* 2020/70.

P. Cannoot, 'Voorbij de binariteit in de geslachtsregistratie: de internationale praktijk in vogelvlucht', *FJR* 2021/46.

A. Cassiers, 'L'évolution de la jurisprudence de la Commission européenne des droits de l'homme et de la Cour européenne des droits de l'homme sur la question de l'avortement', *Family & Law* 2021, DOI: 10.5553/FenR/.000049.

C. Declerck & T. Wuyts, 'Actuele ontwikkelingen in het Belgische personen- en familierecht. Enkele capita selecta', *FJR* 2020/68.

E.N. Frohn, 'Kroniek IPR/internationaal familierecht', *FJR* 2021/4.

Erfrecht

M.R. Beuker, 'Mandatory family protection', *TE* 2021, afl. 1.

F. Sonneveldt, 'Internationale aspecten van estate planning', in: A.R. Autar, W. Burgerhart & F. Sonneveldt (red.), *Compendium Estate Planning*, Den Haag: Sdu 2021, Hoofdstuk 12, p. 637-671.

A.L.G.A. Stille, 'De Erfrechtverordening en de bevoegdheid tot afgifte van een nationale verklaring van erfrecht', *FJR* 2020/67.

Huwelijk, geregistreerd partnerschap en andere relatievormen

S.W.E. Rutten, 'Onderzoek wetgeving huwelijksdwang en achterlating in Marokko en Turkije', *EB* 2021/58.

I. Sumner, 'Eerst de echtscheiding, dan de afwikkeling! Brexit en het internationaal privaatrecht', *NIPR* 2021/443.

Huwelijksvermogensrecht, vermogensrecht

J.G. Knot, 'Internationaal privaatrechtelijke estate planning in het huwelijksvermogensrecht en het erfrecht', in: A.R. Autar, W. Burgerhart & F. Sonneveldt (red.), *Compendium Estate Planning*, Den Haag: Sdu 2021, Hoofdstuk 14, p. 721-775.

H. Thijs, 'The Franco-German Common Optional Matrimonial Property Regime: A Guide for Future European Harmonization', *European Review of Private Law* 2021/29.

Kinderen, ouders en het familie- en jeugdrecht

C.J.M. Arts, 'General Comment No. 19: De Overheidsbegroting en de Rechten van het Kind', *TvJR* 2021, DOI: 10.5553/TvJr/259035002021003002013.

K. Bastaits & I. Pasteels, 'Reflectie op het adviesrapport ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek vanuit Vlaams onderzoek', *REP* 2021/455.

B. Blanckenburg, I.F.H.M. Gerrits & M.P. Sombroek-van Doorm, 'Access to Justice voor 12- tot 16-jarigen bij niet-nakoming van de geneeskundige behandelingsovereenkomst?', *TvJR* 2020, DOI: doi:10.5553/TvJr/259035002020002004010.

J.E. Doek, 'Rechtspraak van het VN Kinderrechtencomité', *FJR* 2021/47.

S.C.G.A. Duivenvoorde, 'Kinderbeschermingsmaatregelen in conflictscheidingen: in het belang van het kind?', *FJR* 2021/27.

E.N. Frohn, '40 jaar Haags Kinderontvoeringsverdrag en meer', *FJR* 2020/65.

J. van der Hoeven, 'Europees ouderschap', *FJR* 2021/34.

M. Holdgaard, 'The Child's Contact with Grandparents', *Family & Law* 2021, DOI: 10.5553/FenR/000054.

C.A.R.M. van Leuven, 'Reactie op 'Reflectie op het adviesrapport ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek vanuit Vlaams onderzoek'', *REP* 2021/ 456.

T. Liefwaard, 'Jaaroverzicht Internationale Kinderrechten 2020', *FJR* 2021/23.

E.C. Loibl, 'The ECHR and Private Intercountry Adoptions in Germany and the Netherlands: Lessons Learned from Campanelli and Paradiso v. Italy', *Family & Law* 2021, DOI: 10.5553/FenR/000047.

H. van Loon, 'Blinde vlek Commissie Joustra voor Adoptieverdrag', *NJB* 2021/795.

I. Pasteels & K. Bastaits, 'Contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding in Vlaanderen', *REP* 2021/363.

K. Sandberg, 'Grandparents' and grandchildren's right to contact under the European Convention on Human Rights', *Family & Law* 2021, DOI: 10.5553/FenR/000050.

M. Smit, I. Kulu-Glasgow & S. Noyon, "Ik vertrek': migratie, besluitvorming en 'agency' van alleenstaande minderjarige asielzoekers', *JNVR* 2020/16.

M. Stegink & H. Kay, H., '10 Kinderen in het migratiedomein', *JNVR* 2021/2.

N. van der Storm & M.Q.M. Mosk, 'Licht aan het einde van de tunnel voor wensouders?', *TvJR* 2021, DOI: 10.5553/TvJr/259035002021003001009.

W. van der Stroom-Willemsen, 'De herziening Brussel II-bis en internationale kindervervoeringszaken: een stimulans voor lidstaten', *FJR* 2020/69.

J.H.G. Verweij-Hoogendijk, 'Liability of Parents Due to Actions Which Endanger Their Children', *European Review of Private Law* 2021/29.

M.J. Wewerinke-Singh, J.A.M. Stein & J.E. Doek, 'De ontwikkeling en implicaties van kinder- en mensenrechten op het gebied van klimaatverandering', *TvJR* 2021, DOI: 10.5553/TvJr/259035002021003002012.

Bescherming meerderjarigen

E.M.A. van Amersfoort, 'De uiterste wilsbeschikking als hoogstpersoonlijke rechtshandeling en het internationaal beschermde eigendomsrecht', *FJR* 2020/61.